

הרב צבי א' סלושץ

פורסין על שמע

המונח "פורס" האמור בקריאת שמע, נתלבטו בו המפרשים מה מובנו? ושני פירושים עיקרים נאמרו בו לפרש מונח זה: א) להתחיל לברך. ב) לחלק, וכפי שנבאר לקמן. ועוד בעיה שנחלקו בה האם "פורס" עולה על קריאת שמע גופא או על ברכות שלפניה?

במסכת מגילה דף כג, ע"ב מובאת משנה:

"אין פורסין על שפעי, ואין עוברין לפני התניבה, ואין נושאים את כפיהם, ואין קוראים בתורה ואין עפטירין בנביא... פחות עשרה":

במשנה נמנו חמש הלכות הקשורות להלכות בית הכנסת שלא ניתן לקיימן אלא אם ישנם שם ציבור של עשרה אנשים. לחכמי התלמוד, כנראה, היה מובן להם המונח "אין פורסין על שמע", אבל שאלו למה צריכים עשרה, וזו לשון הגמ' שם:

"פנא הני עלי? א"ר חייא בר אבא יוחנן דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא כב, לב) – כל דבר שבקדושה לא יהיה פחות מעשרה. פאי עשעע? דתני ר' חייא אטיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתוב התם הבדלו בתוך העדה (בפדבר טו, כא), ואטיא עדה עדה דכתיב התם עד פתי לעדה הרעה הזאת (שם יד, כז), פה להלן עשרה אף כאן עשרה".

ופירש רש"י: "עדה אין פחותה מעשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת, יצאו יקווע וכלכ".

אולם בתקופת הגאונים והראשונים נפל ספק בהבנת המונח "פורס על שמע" ונחלקו לבאר מובנו של המונח "אין פורסין". הר"ן בשם הגאונים כתב במגילה פרק ד דף יג, ע"ב מדפי הרי"ף וז"ל:

"אבל הגאונים ז"ל פירשו דאין פורסין על שמע אין מתחילין. והכי קאמר אין מתחילין ברכות של ק"ש שיברך האחד ויצאו האחרים בברכתו אלא בעשרה, מה שאין כן בשאר ברכות כגון קידוש והבדלה וכיו"ב שהיחיד אומרם וחבירו יחידי שומען ג"כ ויוצא... דהא קיי"ל דשומע כעונה... ואף כאן ראו חכמים בברכות ק"ש שלא יהא אחד מברך ואחד יוצא אלא בצירוף עשרה, מפני דבר שבקדושה שבהם דהיינו בשפה ברורה" וכי'.

1. בכת"י ובדפוסים ישנים "פורסין את שמע" וכן הוא במשניות בדפוסים שלפנינו. בירושלמי וב"ערך" ערך פרס (ח) ובהרבה ראשונים "פורסין על שמע".

נראה מדבריהם ש"פורסין" לשון התחלה הוא, ופירושו שאין השי"ץ מתחיל ברכות של ק"ש להוציא את הרבים אלא בעשרה אנשים. וכן דעת ה"ערוך" שכתב²:

"פירוש לקרוא את שמע בהקדמת הברכות הראשונות והאחרונות. בפרק הקורא את המגילה עומד (מגילה כג, ע"ב). אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה וכו' עד פחות מ"י. ר' יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע. מיהא שמעינן לא יפרוס על שמע - ברכת יוצר אור. כי הוא יברך הזבח (שמואל א' ט', יג) מתרגמינן ארי הוא יפרוס נכסתא³. ועיקר הדבר, על כן אין פורסין על שמע פחות מ"י בשביל הקדושה כדמפרש בגמרא ונקדשתי בתוך בני ישראל".

דעת ה"ערוך" פירוש המילה "פורסין": להקדים לברך, והכוונה במילים "על שמע" שאין מתחילים לברך הברכות הראשונות והאחרונות של ק"ש אלא אי"כ ישנם עשרה אנשים. לכן לדעת ר' יהודה כל שלא ראה מאורות מימיו "לא יפוס על שפע", הכוונה לא יברך ברכת "יוצר אור", ולא שלא יקרא קריאת שמע. שאם הכוונה לק"ש עצמה למה לא יקראנה סומא? אלא בודאי אין הסומא קורא ברכת "יוצר אור" משום שלא ראה מאורות מימיו. והטעם שצריך עשרה אנשים לומר ברכה זו, בשביל הקדושה שישנה בתוך הברכה דהיינו שאומרים "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות" וכו', והוא דבר שבקדושה שאין אומרים אלא בעשרה כמו שמפורש בגמ' שלמדים מן הפסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל שצריך עשרה.

ה"ערוך" הבין שגם כך סבור הירושלמי "שאין פורסין על שמע" שהקשה לאיזה צורך שנינו אח"כ במשנה "ואין עוברין לפני התיבה" פחות מ"י, הרי כיוון שהתחילו בעשרה את ברכות שמע, בודאי ימשיכו גם הלאה להיות עשרה לעבור לפני התיבה לתפילה? ומתרץ הירושלמי לכן צריכה המשנה לשנות גם "אין עוברין לפני התיבה בעשרה". לומר לך שכל עניין הוא דבר בפני עצמו. אם התחילו פריסת שמע בעשרה והלכו להם מקצתן - גומרים פריסת שמע אבל לא יתחילו לעבור לפני התיבה אם לא נשארו שם עשרה. וכן לא יתחילו נשיאת כפיים אם אין שם עשרה אע"פ שהתחילו התפילה בעשרה.

כי כל ההלכה שנאמרה שאם התחילו בעשרה יכולים לגמור גם אם לא נשארו שם עשרה הוא דווקא בכל ענין וענין, אבל אין אומרים שאם התחילו בעשרה עניין אחד רשאים להמשיך בעניין השני גם אם אין עשרה.

2. ספר ה"ערוך" ערך פרס (ח).

3. רש"י ורד"ק וכן בדפוסים גרסים: "הוא יפרוס על מזונא".

וכן ניתן ללמוד מדברי רש"י שפירש בסוטה דף ל, ע"ב ד"ה כסופר, ש"פורסין על שמע" מובנו לברך ברכות שמע, וז"ל:

"מלמד תינוקות והוא תדיר בכית הכנסת ופורק על שמע לעטריה הנועדים. פורק לשון פרוס החג - לפני החג (שקלים פ"ג, מ"א) מתחיל בברכות שלפני קריאת שמע".

עדיין צריך עיון אם המונח "פורסין" פירושו לברך בתחילה כמו שהביא ראיה מהפסוק "כי הוא יברך הובח" ותרגומו: "ארי הוא יפרוס נכסתא", מה טעם המברך בציבור את ברכות ק"ש נקרא "פורס" ולא סתם "מברך"?

אולם רש"י במסכת מגילה למשנתנו פירש שונה ממה שפירש במסכת סוטה: "אין פורסין את שמע - מנין הבא לכית הכנסת לאחר שקראו הציבור את שמע, עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה שנקריאת שמע. פורסין לשון חצי דבר"⁴.

לפירושו "פורסין" מובנו שמברך רק ברכה אחת וזהו פורסין חצי מהברכות. הר"ן במגילה (דף יג, ע"ב מדפי הר"ף) הסביר דברי רש"י: בהרחבה ודבריו חשובים ונצטטם בזה:

"אין פורסין על שמע, פירש רש"י ז"ל, כגון שהיו כאן עשרה בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה, הרי אחד מהם עומד ומתפלל בקדיש וברכו, ומתחיל ביוצר מפני קדושה שבה. ולשון פורס - חוצה, כלומר שהוא אומר מחצית הברכות, כדאמרינן (שקלים רפ"ג) בפרוס הפסח דהיינו ט"ו יום שהם מחצית משלשים שהתחילה חובתו של פסח. והכא נמי תנן פורסין מפני שהוא אומר קצת מברכת קריאת שמע, דהיינו ברכה ראשונה בלבד. ולאחר שסיים אותה ברכה מתחיל לתפילה מעומד, לפי שיש בה קדושה".

ומה שכתב הר"ן בסוף דבריו "לפי שיש בה קדושה" חוזר על מה שכתב קודם לכן שאומר ברכה ראשונה בלבד לכן צריך עשרה שאין אומרים קדושת יוצר בלי מנין עשרה. וכן כתב הר"ן מפורש לקמן ד"ה ושמעינן:

"ושמעין ממתניתין שאין היחיד אומר קדושה של יוצר, אבל סדר קדושה של ובא לציון אומר, דהא קראי בעלמא הוא דקא מסדר".

הרי מבואר שרש"י מפרש "פורסין" לשון חצי מהברכות, וע"ז כתבה המשנה שאין מברכים ברכת יוצר שיש בה קדושה אלא בעשרה.

אמנם לא כך הבין ה"כסף משנה" בפרק ח' מהלכות תפילה לרמב"ם הלכה ח' שלאחר שציטט דברי רש"י (כפי שביארם הר"ן) כתב שהוא לשון התחלה ולא חצי:

4. ברש"י שבר"ף: "פורסין לשון אכילת פרס".

"ולפי זה לשון פורסים הוא מלשון התחלה או מלשון הצעה, והטעם דאין פורסין על שמע בפחות מעשרה משום דבר שבקדושה שבהם".

ויתכן שפירש כן לפי שהעתיק לשון רש"י כפי שניסחו הר"ן שכתב "הרי אדם אחד מהם עומד ומתפלל בקדיש וברכו ומתחיל ביוצר", ובנוסח גירסת רש"י שלפנינו אין המילים "ומתחיל ביוצר" לכן פירש לדעת רש"י שלשון פורסין לשון התחלה.

עתה נעבור ונראה כיצד פירש הרמב"ם משנה זו, בפרק ח' מהלכות תפילה הלכה ח':

"וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע והכל שומעים ועונים אחריו אמן אלא בעשרה, וזה הוא הנקרא פורס על שמע".
השגת הראב"ד: "אינו אומר אלא יוצר בשביל קדושה שבה וזהו פורס, כמו בפרוס הפסח מאי פרוס - פלגא, פלגא דהלכות הפסח. וכן פורס על שמע והיא אחת מהשתים שלפניה", עכ"ל.

בהבנת דברי הרמב"ם במה שכתב "וזה הוא הנקרא פורס על שמע", נחלקו מפרשי הרמב"ם. בהגהות מיימוניות פירש פרוס - לברך, וזהו שכתב "וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע להוציא אחרים אלא בעשרה". והרמב"ם לשיטתו שפסק בפרק ז' מהלכות תפילה הלכה י"ז שיחיד אינו אומר קדושה של יוצר. הראב"ד חולק על הרמב"ם וסובר שלפרוס על שמע פירושו לחלק לחצי את ברכות שמע ורק ברכת יוצר אור לבדה אומר, ולא כמו שהרמב"ם כתב שמברך שתי הברכות יוצר ואהבה. ה"כסף משנה" ובעל "מגדול עוז" דחו הבנת הראב"ד וכתבו שגם הרמב"ם מתכוין לומר שרק ברכה אחת הוא מברך, שהרי כתב "לא יהיה אחד מברך ברכת שמע" לשון יחיד ולא כתב ברכות שמע, ש"מ שגם הרמב"ם סבור שזהו פורס על שמע כלומר חצי הברכות.
אבל באמת הרמב"ם בפירוש המשנה פירש דבריו שקאי על שתי הברכות וז"ל:

"ופורסין על שמע היא הפריסה וההצעה שהיא קודם קריאת שמע, רוצה לומר שישדר אדם אחד יוצר ואהבה".

על זה כתבה המשנה שאם אין עשרה לא רשאי לקרוא ולהוציא אחרים. מדבריו נראה שפורס על שמע כוונתו לברך קודם ק"ש שתי ברכות יוצר ואהבה. וכן כתב ה"לחם משנה" בהבנת דברי הרמב"ם.
אמנם מה שכתבנו בשיטת הרמב"ם שאין יחיד מוציא את השומעים בלא עשרה בגלל קדושת יוצר שצריך עשרה - כבר הביא ה"כסף משנה" בפ"ז מתפילה הי"ז בשם רבי אברהם בנו של הרמב"ם שאביו חזר בו מפסיקה זו וכתב בתשובה שהיחיד יכול לאומרה. לפיכך כתב הכ"מ שלא בגלל קדושת יוצר צריך עשרה,

"אלא מפני שצריך לומר קדיש וברכו וכיון ששליח ציבור אומר 'ברכו' על כל פנים צריך לברך שום ברכה, שאם לא כן היו נראים ככופרים ח"ו שאומר להם לברך ואינם חפצים ולכן אומרים ברכות של ק"ש".
תלמידי רבנו יונה לברכות פ"ג מי שמתו (בדפי הרי"ף דף יג, ע"ב) כתבו פירוש חדש לפריסה על שמע:

"אלא ודאי פירוש אין פורסין על שמע הוא כמ"ש ר"מ... שש"ץ אינו יכול להוציא ידי חובתו אלא בעשרה, ולפיכך אין פורסין על שמע כדי לפטור את השומעים בעניית אמן אלא בי, שאם לא כן אין עניית האמן כלום".

תרי"י מפרשים לפרוס - להוציא ידי חובת השומעים ברכות ק"ש שישמעו הברכות וקריאת שמע מפי הש"ץ ויענו אמן, ואז לא יצטרכו לומר הברכות וקריאת שמע. שביחיד צריך לקרות בעצמו ולא נפטר אלא באמירה, ובעשרה ניתן להוציא אחרים. ופירוש זה ניתן גם להעמיס בדברי הרמב"ם שכתב: "ולא יהיה אחד מברך ברכת שמע והכל שומעים ועונים אחריו אמן אלא בעשרה, וזה הוא הנקרא פורס על שמע". הרי שביאר שהפריסה היא להוציא ידי חובה. ומדברי הרי"ן במגילה משמע שהטעם הוא שכל שיש עשרה הוי קביעותא וכמו גוף אחד דמי ויכול אחד להוציא את השומעים בברכות קריאת שמע.
מתוך דבריהם נראה שהמונח "קריאת שמע" פירושו אמירת "פרשיות שמע" ביחידות, ואילו "פורס את שמע" היינו אמירת שמע וברכותיה בציבור ע"י שליח ציבור שמוציא את השומעים ידי חובתו והן עונים אמן.

פירוש שונה מפרש בעל "מלאכת שלמה" בפירושו למשניות מגילה משנה ג':
"ויש מפרשים פורס על שמע מלשון מניח פרוסה על השלמה שפירושו לשון הפסק, ור"ל שמפסיקין על שמע שאין קורין אותו, אבל מברכין יוצר אור בלבד בעבור הקדושה, ואחריה מתחילין להתפלל י"ט ברכות על הסדר בקול רם".

ופירושו קצת תמוה למה ידלג על קריאת שמע שהיא מדאורייתא? ויש לומר שק"ש כבר קראו ביחידות, ועתה כשהגיעו לבית הכנסת מצאו את הציבור שכבר אמרו ק"ש וברכותיה, ורוצים להספיק להתחיל להתפלל שמונה עשרה בציבור, התירו להם לדלג על פרשת ק"ש כדי להתחיל כולם יחדיו תפילה בציבור. עד כאן ביארנו שפריסת שמע הכוונה על "ברכות שמע" ולא על קריאת שמע גופא. ויש שפירשו שפריסה זו עולה על צורת קריאת שמע בציבור שהיתה בפריסה⁵. פירוש זה מסתמך על ברייתא בתוספתא סוטה פרק ו', ג' והובאה ברייתא זו במסכת סוטה דף ל, ע"ב בשינויים קלים וז"ל:

5. וכך פירש ר' חנוך אלבק בפירושו למשנה שם במגילה.

"בשעה שעלו ישראל מן הים ביקשו לומר שירה. כיצד אפרו שירה? ... רבו נחמיה אומר: כסופר הפורס⁶ שבע בבית הכנסת שנאמר 'אז ישיר פשה' וגו' לאפר, שאין ת"ל לאפר ולמה נאמר? כלמד שהיה פשה פותח בדבר תחילה וישראל עונן אחריו וגופרין עפו. פשה אפר: 'אז ישיר' וישראל אפר: 'אשירה לה' כי גאה גאה' וגו'. פשה אפר: 'עני וזפרת יה' וישראל אפר: 'זה אלי ואנהו' וכו'.

על-פי הברייתא בתוספתא מנהגם היה בקריאת שמע שהחזן קורא חצי פסוק הראשון ומפסיק והקהל עונה אחריו חציו השני וכן כל הפרשיות שבק"ש. צורת קריאה זו של "שמע" עם ברכותיה יוצר אור ואהבה רבה נקראת "פורס את שמע". לפי "פורס" מובנו קוראים חלקים של הפסוקים לסירוגין החזן והציבור. ולזה צריך עשרה כדי להוציא את הציבור בברכות עם קדושת יוצר. אמנם אין כל כך ראייה שפורס פירושו חלקים של פסוקים, שהרי ברייתא זו הובאה בסוטה דף ל, ע"ב ושם ביארה הברייתא "כסופר הפוש על שבע" שהוא פותח תחילה והן עונים אחריו. אלא שנחלקו הברייתות איך לענות? לפי הברייתא שבתוספתא מתחיל החזן תחילת הפסוק והם מסיימן סוף הפסוק⁷. ואילו הברייתא שהובאה בבבלי מפרשת שהיה פותח ואומר כל הפסוק ואח"כ חזרו אחריו כולם ביחד.

יש שרוצים לומר שבעיה זו תלויה בנוסח הגירסא במשנה "פורס על שמע" או "פורס את שמע". שאם נגרוס "על שמע" מובנו מלשון פריסת מפה והכוונה לברכות שסביב ק"ש. ואם נגרוס "את שמע" יהיה מובנו לקרוא את שמע בציבור בדרך חלוקת הפסוקים לסירוגין בין השי"ץ לבין הקהל, היינו שהשי"ץ אומר חצי פסוק והקהל עונה חצי הפסוק השני. או שהשי"ץ אומר כל הפסוק וכל הקהל עונה אחריו. מחלוקת זו במובן "פורס את שמע" תלויה בנוסח הברייתא המופיעה בתוספתא סוטה פ"ו, ג ומובאת בגמ' בבבלי סוטה ל, ע"ב, לבין הנוסח המופיע בברייתא במכילתא מסכת דשירה פרשה אי לפסוק "אשירה לה". בנוסח התוספתא היה השי"ץ קורא חצי פסוק ראשון והקהל עונה החצי השני, ואילו בנוסח המכילתא השי"ץ היה פותח חצי הפסוק הראשון והקהל עונה אחריו וכולם גומרים עמו את כל הפסוק⁸.

מחלוקת ראשונים זו בהבנת המונח "פורסים את שמע", יצרה בעיה הלכתית חשובה האם "קדושה ביוצר" לא ניתן לאומרה ביחיד כדן דבר שבקדושה שצריך עשרה, או אין "קדושה ביוצר" חשובה כמו "קדושה דתפילת שמונה עשרה" (ששם צריך לכו"ע עשרה) - ומותר לאומרה ביחיד. ונחלקו בזה ראשונים. וכך מובא בתר"י לברכות פ"ג מי שמתו בדפי הרי"ף דף יג, ע"א ד"ה ונקדשת:

6. כך גירסת הגר"א על פי הגמ' בסוטה וכפירוש התוס' שם ד"ה ר' נחמיה. וגירסת הספרים: "כבני אדם שקורין".

7. וכך העירו התוס' שם בסוטה שכך פירושו בברייתא בתוספתא.

8. החוקר עזרא פלישר בתרביץ מ"א, תשל"ב מעמ' 133 ואילך סיכם את כל הדיעות של תכמי המחקר שחקרו בנושא הפורס על שמע. להלן בפנים נסקור בקיצור דבריו.

"ולענין קדושה של ברכת יוצר אור אם צריך עשרה אם לאו, נחלקו בו המפרשים. יש אומרים דבכלל דבר שבקדושה הוא ואין אומרים אותו בפחות מעשרה. ואומר כשמגיע ליבשפה ברורה ידלג אותו. אבל רבני צרפת ז"ל ומקצת הגאונים ז"ל אומרים שמותר היחיד לאומרו, דלא הוא בכלל דבר שבקדושה אלא נקדישך שאנחנו מקדישין אותו וכיו"ב אמרו שאין לנו לעשות בפחות מעשרה. אבל קדושה של יוצר שאין אנו מקדישין אותו אלא מזכירין הקדושה שאומרים לו משרתיו מותר ביחיד, דאינו אלא כמו סיפור - אין בכך כלום, ולזה נוטה דעת מורי הרב נר"ו".

כבר ראינו לעיל שהר"ן סבור שאין היחיד אומר קדושה של יוצר, וכן דייקנו מדברי הרמב"ם (קודם שחזר בו בתשובה) שלאמירת קדושה דיוצר צריך עשרה. וכן מבאר בדברי "בית יוסף" לטור סימן סט:
 "ולדברי האומרים שאין יחיד אומר קדושה שביוצר, היו אומרים ברכת יוצר מפני קדושה שבה שאינם רשאים לאומרה ביחיד".
 אבל הרא"ש במגילה פרק שלישי סימן ז' כתב שיחיד אומר קדושה שביוצר וז"ל:

"וקדושה שאומרים ביוצר יחיד אומרה, שאינו אלא סיפור דברים בעלמא שמשרתי מעלה מקדישין כאדם שקורא פסוקי קדושה שבישעיה. אבל קדושה של שמונה עשרה שאנו אומרים נקדש - צריך עשרה".

ומסביר ה"בית יוסף" למה היו צריכים לפרוס על שמע עם ברכת יוצר:
 "אבל לדברי האומרים דקדושה שביוצר יחיד אומר אותה, צ"ל שלא היו פורסים על שמע אלא מפני שהם צריכים לומר קדיש וברכו, וכיון שהש"ץ אומר ברכו עכ"פ צריכים לברך שום ברכה שאם לא כן היו נראים כאילו הם כופרים ח"ו שאומר להם לברך ואינם חפצים ולכן אומרים ברכה ראשונה של ברכות ק"ש".

בישלטי הגבורים" שעל הרי"ף שם בברכות וכן כתבו תר"י שם להסביר את ההבדל בין "קדושת יוצר" לבין "קדושת נקדישך" שבתפילה:

"סדר קדושה דתפילה זקנים ונביאים ראשונים תקנוהו ואין לו ליחיד להשיג את גבולם. דכל דבר שבקדושה אינו פחות מי - אין הכוונה כל שיש בו אמירת קדוש אלא כל דבר שהותקן לאומרו בעשרה מתחילה משום קדושה אינו בפחות מעשרה, וקדושה של יוצר אור לא הותקנה בעשרה כמו הקדושה של נקדישך, לכן קורין אותה ביחיד. ועוד שהרי אין לך דבר שבקדושה יותר מקריאת

9. וכבר הבאנו הסברו זה של הבי"י שכן גם כתב הסבר זה ב"כסף משנה" בדעת הרמב"ם לאחר שחזר בו בתשובה.

שמע שהיא קבלת עול מלכות שמים ואפי"ה מותר לקרותה ביחיד,
א"כ הברכות שלפני ק"ש בוודאי לא נכללות לדבר שבקדושה
שצריך עשרה לאומרה".

והנה על הסברו של "בית יוסף" כיוון שאומרים ברכו צריך להוסיף ברכה
כדי שלא יהיו ככופרים, דחה הרמ"א ב"דרכי משה" שם בטור סימן ס"ט ס"ק
א' את דבריו וז"ל:

"ואיני יודע טעם לדבריו שהיו נראים ככופרים אף בלא ברכת יוצר
אור, שהרי כבר ענו על ברכו 'ברוך ה' המבורך לעולם ועדי' והרי
עשו מה שאמרו להם. וראיה דסגי בהכי מברכת התורה שהעולה
אומר 'ברכו את ה' המבורך' והעם עונים אחריו מה שעונים אחר
ברכו וסגי בהכי. וכן המנהג בינינו שאין הפורס על שמע אומר רק
קדיש וברכו ועונים אחריו 'ברוך ה' המבורך לעולם ועדי', ואח"כ
כל יחיד מברך הברכות וק"ש לעצמו.

ומה שהם אומרים ברכת יוצר אור נ"ל טעמו כמ"ש הר"י פרק מי
שמתו דאע"ג דש"ץ מוציא את שאינו בקי מ"מ מק"ש אינם נפטרים
אלא באמירה, ולכן אין פורסין על שמע כדי לפטור את השומעים
בעניית אמן אלא בעשרה, שאל"כ אין עניית אמן כלום, עכ"ל.
וא"כ נראה שהטעם הוא להוציא את שאינו בקי, וא"כ בזמן הזה
שכולם בקיאים לקרוא הברכות ואין פורסין רק לענות קדיש וברכו
- אין צריך לומר ברכה ראשונה".

להלכה נפסק ב"שולחן ערוך" או"ח סימן ס"ט סעיף א' לדעת מרן השו"ע
הפורס על שמע צריך לומר גם ברכת יוצר אור שלא יהיה ככופר שאומר להם
לברך והם אינם מברכים. והרמ"א שם חולק וסבור שמספיק לומר קדיש וברכו
והם עונים אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועדי, שוב לא נראה ככופר.
ומכאן המנהג לומר ברכו בתרא לאלו שמאחרים לבוא לביהכ"נ ולא שמעו
ברכו. וכך מסכם "משנה ברורה" שם בהקדמתו לסימן ס"ט:

"יש מקומות שנוהגין שפורסין על שמע (פריסת שמע נקרא אמירת
הברכו שאנו אומרים) בשביל המאחרים לבוא לביהכ"נ אחר גמר
סיום תפילת י"ח בלחש. ויש מקומות שנוהגים שפורס הש"ץ על
שמע בשביל המתאחרין, אחר קדיש בתרא. לאלו הנוהגין אחר
קדיש בתרא צריך לומר מתחילה קצת פסוקים אם רוצים לומר
קדיש וברכו".

* * *

עד כאן ביארנו השתלשלות ההלכה "אין פורסין על שמע" על פי שיטות הראשונים והפוסקים. נותר לנו להביא גם שיטות החוקרים שחקרו בביאור המונח "פורס".

החוקר התלמודי ר' עזרא פליישר (בתרביץ מ"א, תשל"ב עמ' 139 ואילך) סבור שהמונח "פורס" הוטבע מתחילה לקריאת שמע גופא, ואח"כ הועבר בדרך ההרחבה לשמש גם את הברכות שמעטרות את "שמע" מלפניו ומלאחריו. מכאן השינויים בגירסא שבתחילה הייתה הגירסא "פורסים את שמע" ולאחר שהמונח פורס עבר לשמש את הברכות שמסביב לקריאת שמע - שינו בו את הגירסא "פורסים על שמע". וסביר להניח שהמונח "פורס" מעיד שהוא בא לציין קריאה מיוחדת של ק"ש כפי שזה עולה מן הדרשות שבברייתות דלעיל, ולא מצאנו שברכו את ברכות קריאת שמע שונה מאשר ברכות העמידה של "שמונה עשרה". ר' עזרא פליישר בא למסקנא על פי ניתוח הפלוגתות שבברייתא (סוטה ל, ע"ב) בין רבי עקיבא ור' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ור' נחמיה כיצד היו קורין בני ישראל את שירת הים, ושם הזכירו "כפורס את שמע", לבין הברייתא (בפסחים דף נו, ע"א) בעניין אנשי יריחו שהיו "כורכין את שמע" שהוא ההפך מ"פורס על שמע" - שהכריכה והפריסה הייתה רק על פסוק ראשון של "שמע ישראל" וכו' שהחזן היה קורא פסוק ראשון והציבור היה משיב "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ושאר פסוקים מ"ואהבת" וכו' לא היו קוראים בקריאה חריגה אלא כרגיל. ואילו אנשי יריחו שהיו כורכין פירושו שהיו אומרים "שמע ישראל" ו"ברוך שם כבוד" הכל בכריכה אחת ולא היו פורסים בין השיץ לבין הציבור¹⁰. לפיכך גם נקבעה ההלכה שאין פורסין את שמע בפחות מעשרה, לפי שאין פחות מעשרה אנשים קוראים "ישראל". ומצאנו (שם במסכת פסחים) שבני יעקב אמרו שמע ישראל וכו' ושם היו יותר מעשרה קוראים, ויעקב ענה בשכמל"ו. משום כך רצו לתת אפשרות למאחרים לומר ק"ש בפריסה כדוגמת "ברכו" בזמננו. מנהג הפריסה על שמע נשתקע עם הזמן ונפלה מחלוקת במובן הסבר "הפורס על שמע".

10. ב"שמעתיך" גליון מס' 104 במאמרו של ר' אברהם קורמן - "סיבת השמטות דיניים במשנה", בהערה מס' 1 ציטט דברי רש"י בפסחים נו, ע"א שכתב: "כורכין - כלומר שהיו מדביקין כל הקריאה כמות שהיא ולא היו מוסיפין. ואית דגרסי שהיו אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו", פירוש שהיו אומרים אותו בקול רם". ופירשם כך: לפי הדיעה הראשונה אפשר להבין את הביטוי "כורכין" שהם מדביקים "שמע ישראל" ל"ואהבת" בלי הפסק של "ברוך שם כבוד". ולפי אית דגרסי שהיו אומרים "ברוך שם כבוד" בקול רם. הביטוי "כורכין" כלומר כרכו וגללו את הקלף ממנו קראו את קריאת שמע, כדי שלא ישמע כאילו מה שאומרים "ברוך שם כבוד" גם הוא חלק מק"ש. ובמקומות שלא אמרו "ברוך שם כבוד" בקול רם, היו פורסין את הקלף ולא כרכו אותו בעת אמירת בשכמל"ו, כי לא היה חשש כי פסוק זה גם כתבו בקלף. ומכאן הביטוי "פורס על שמע" היינו פורס את הקלף עליו כתובה פרשת ק"ש וקורא מתוכה מפני שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה. פירושו זה, אע"פ שמבחינה לשונית ניתן לפרשו כך - אין לו שום סימוכין במקורות חז"ל.